

بررسی تأثیر نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بر عملکرد و ارزش شرکت

علی ابراهیمی کردلر

دانشیار حسابداری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران

وحید حسن‌بیگی*

دانشجوی دکتری حسابداری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران

محمد غواصی کناری

دانشجوی دکتری حسابداری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی تأثیر نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بر عملکرد و ارزش شرکت در بین ۹۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۹۴ می‌پردازد. مطالعه در این زمینه می‌تواند شکاف موجود در ادبیات این حوزه را کاهش دهد و همچنین شواهدی از تأثیر دستورالعمل کنترل‌های داخلی مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار را در اختیار بگذارد. در این تحقیق به منظور سنجش نقاط ضعف کنترل‌های داخلی از گزارش حسابرسان مستقل در خصوص کنترل‌های داخلی شرکت‌ها بر مبنای دستورالعمل کنترل‌های داخلی سازمان بورس مصوب ۱۳۹۱/۰۲/۱۶ و چک لیست رعایت الزامات کنترل‌های داخلی استفاده شده است. همچنین، اندازه‌گیری عملکرد شرکت از طریق بازده دارایی‌ها انجام شده و ارزش شرکت بر مبنای ارزش بازار سهام شرکت اندازه‌گیری شده است. بر اساس فرضیات تحقیق، انتظار می‌رود نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بر عملکرد و ارزش بازار شرکت تأثیر منفی داشته باشد و نتیجه آزمون این فرضیات از طریق برآورد مدل‌های رگرسیون مقطعی نیز حاکی از آن است که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بر عملکرد و ارزش بازار شرکت تأثیر منفی دارد. همچنین، نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی رابطه بین سود و ارزش شرکت تأثیر منفی دارد.

واژگان کلیدی: نقاط ضعف کنترل‌های داخلی، عملکرد شرکت، ارزش شرکت، بازده دارایی‌ها

۱- مقدمه

بقای هر واحد تجاری به استفاده بهینه و اثربخش منابع تحت کنترل آن (اعم از مالی و غیر مالی) بستگی دارد. از این رو، به منظور بهینه‌سازی مصرف منابع اختصاص یافته به هر یک از کارکنان یک سازمان، کنترل‌های مختلفی توسط مدیریت در سازمان ایجاد می‌شود که می‌توان به کنترل داخلی و حسابرسی داخلی اشاره کرد (جاکوب و فیلیپ^۱، ۲۰۱۶: ۸۰). طبق تعریف کی‌رش^۲ (۲۰۰۲: ۱۵۹) کنترل داخلی عبارت است از مجموعه‌ای از مکانیزم‌های طراحی شده به منظور تحریک و انگیزش یک فرد یا گروه در جهت دستیابی به اهداف موردنظر. اوچی^۳ (۱۹۷۹: ۸۳۸) بیان می‌کند که کنترل داخلی باید بتواند یک واحد تجاری که متشکل از افراد با اهداف متفاوت است، را به یک هدف واحد سوق دهد. به طور مشابه، در استاندارد بین‌المللی حسابرسی (شماره ۴۰۰)، کنترل داخلی به کلیه خط‌مشی‌ها و رویه‌های تصویب شده توسط مدیریت یک سازمان اطلاق می‌شود که در دستیابی به اهداف اصلی نظیر انجام کسب و کار به بهترین شکل، تضمین تبعیت از سیاست‌های مدیریت، حفاظت از دارایی‌ها، پیشگیری و کشف تقلب، و تهیه به موقع گزارشگری مالی قابل اتکا نقش به سزایی دارد. به عبارت دیگر، کنترل داخلی پشتیبان مصرف بهینه منابع است و بدین وسیله مدیریت را در دستیابی به اهداف شرکت کمک می‌نماید (کنچل و همکاران^۴، ۲۰۰۷: ۲۳).

واحد‌های اقتصادی برای دستیابی به اهداف کوتاه مدت و بلند مدت و تحقق مأموریت‌ها و چشم-اندازها، باید از سیستم کنترل داخلی اثربخش برخوردار باشند. یکی از دلایل وقوع رسوایی‌های مالی در اوایل دهه ۲۰۰۰، ضعف کنترل‌های داخلی و از پیامدهای آن، تصویب قانون ساربینز آکسلی^۵ بوده است (حاجیها و حسین نژاد، ۱۳۹۴: ۱۲۰). همچنین در ایران، دستورالعمل کنترل‌های داخلی ناشران پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در تاریخ ۱۳۹۱/۰۲/۱۶ به تصویب سازمان بورس و اوراق بهادار رسیده است. به موجب این دستورالعمل، هیأت مدیره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران مکلف شده‌اند نسبت به استقرار و بکارگیری کنترل‌های داخلی مناسب و اثربخش به منظور دستیابی به اهداف شرکت، اطمینان حاصل کنند. برای ایفای این مسئولیت، هیأت مدیره شرکت باید سیستم کنترل‌های داخلی را با توجه به چارچوب کنترل‌های داخلی یاد شده در فصل دوم این دستورالعمل، حداقل به طور سالانه بررسی و نتایج آن را در گزارشی تحت عنوان گزارش کنترل‌های داخلی درج کند. گزارش کنترل‌های داخلی شرکت‌های مشمول این دستورالعمل باید حداقل شامل کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی باشد. حسابرس مستقل شرکت نیز موظف است در گزارش خود به مجمع عمومی صاحبان سهام در خصوص استقرار و بکارگیری سیستم کنترل‌های داخلی مناسب و اثربخش توسط شرکت با توجه به چارچوب کنترل‌های داخلی یاد شده در فصل دوم دستورالعمل اظهار نظر کند.

پژوهش حاضر به دنبال بررسی این موضوع است که با توجه به دستورالعمل کنترل‌های داخلی مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار، در صورتی که حسابرسان مستقل نقاط ضعف کنترل‌های

داخلی را گزارش کنند، نقاط ضعف مذکور چه تأثیری می‌تواند بر عملکرد شرکت‌های ایرانی داشته باشد؟ مطالعه در این زمینه به دو دلیل ضرورت دارد: ۱. از آنجایی که مطالعات کمی در زمینه کنترل داخلی در ایران صورت گرفته است، می‌تواند شکاف موجود در ادبیات این حوزه را کاهش دهد و ۲. می‌تواند شواهدی از تأثیر دستورالعمل کنترل‌های داخلی ناشران پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران مصوب ۱۳۹۱/۰۲/۱۶ سازمان بورس و اوراق بهادار را در اختیار بگذارد.

در این پژوهش، پس از بیان پیشینه نظری و تجربی، روش‌شناسی پژوهش ارائه می‌شود. در ادامه، یافته‌های تجربی پژوهش، تشریح شده است. بخش آخر مقاله نیز به بیان نتیجه‌گیری و پیشنهادات اختصاص دارد.

۲- مبانی نظری، ادبیات و فرضیه های پژوهش

۲-۱- نقاط ضعف کنترل‌های داخلی

بر اساس تعریف کمیته سازمان‌های حامی (کوزو)^۶ کنترل داخلی فرآیندی است که با مشارکت هیأت مدیره، مدیریت و دیگر پرسنل واحد تجاری به منظور کسب اطمینان معقول در خصوص دستیابی به اهداف عملیاتی، گزارشگری و رعایت طراحی شده است (مولر^۷، ۲۰۱۴: ۴). با تصویب قانون ساربینز آکسلی در سال ۲۰۰۲ مدیریت و حساب‌برسان به ارزیابی اثربخشی کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی ملزم شدند و افشای نقاط ضعف موجود در کنترل‌های داخلی، برای اولین بار در این قانون الزامی شد. در ایران نیز بر اساس دستورالعمل کنترل‌های داخلی مصوب ۱۶ اردیبهشت ماه ۱۳۹۱ سازمان بورس و اوراق بهادار، حساب‌برس مستقل بایستی در گزارش خود به مجمع عمومی صاحبان سهام در خصوص استقرار و به‌کارگیری کنترل‌های داخلی مناسب و اثربخش توسط شرکت‌ناظران نظر کند. همچنین در صورتی که نقاط ضعف بااهمیتی در سیستم کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی شرکت وجود داشته باشد، ولی در گزارش کنترل‌های داخلی هیئت مدیره افشا نشده یا افشای آن ناقص باشد، باید در گزارش حساب‌برس تصریح شود. این موضوع از آن جهت مورد توجه قرار گرفته است که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی هزینه‌های جبران‌ناپذیری به شهرت و عملکرد شرکت تحمیل می‌کند و با ایجاد نگرانی در خصوص وضعیت و عملکرد آتی شرکت، در نهایت روی تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و سایر ذینفعان تأثیر منفی می‌گذارد.

وجود نقاط ضعف در کنترل‌های داخلی به افزایش هزینه‌های نمایندگی نیز منجر می‌شود. این موضوع از آن جهت قابل طرح است که سیستم کنترل داخلی یکی از سازوکارهای نظارتی در سازمان است و با ایجاد ضعف در این سیستم، نظارت بر عملکرد سطوح مختلف سازمان مختل شده و ضمن کاهش شفافیت و پاسخگویی، امکان تقلب و سوءاستفاده از منابع سازمان افزایش می‌یابد که این موضوع به نوبه خود هزینه‌های جبران‌ناپذیری به سازمان وارد می‌کند. از سوی دیگر، نقاط ضعف کنترل‌های داخلی باعث می‌شود ارزیابی حساب‌برس از خطر کنترل تحت تأثیر قرار گرفته و در نهایت با تأثیر

گذاشتن روی ارزیابی خطر حسابرسی، دامنه و حجم رسیدگی‌های حسابررس بیشتر می‌شود که این موضوع نیز باعث تحمیل هزینه‌های هنگفتی به سازمان می‌شود (حاجیها و محمدحسین‌نژاد، ۱۳۹۴؛ ۱۲۱).

۲-۲- عملکرد شرکت

بر اساس تئوری نمایندگی، افراد به دنبال حداکثر کردن منافع خود هستند و با توجه به اینکه منافع مدیران و مالکان شرکت ممکن است با یکدیگر متناقض باشد، بایستی سازوکارهایی در نظر گرفته شود تا از طریق آنها به نظارت بر فعالیت‌های مدیران و ارزیابی عملکرد شرکت پرداخته شود و ضمن همسوسازی منافع دو گروه مذکور، هزینه‌های نمایندگی کاهش یابد. به این ترتیب، تئوری نمایندگی چارچوبی فراهم می‌کند تا بر اساس آن، سازوکارهایی طراحی شود که مدیران شرکت را به کسب سود پایدار و بلندمدت از محل سرمایه‌گذاری مالکان ترغیب کند. این در حالی است که در نبود این سازوکارها به احتمال زیاد، مدیران در جهت دستیابی به اهداف کوتاه‌مدت، مانند شناسایی سودهای کاذب و دریافت پاداش تلاش می‌کنند و در نتیجه، سودآوری بلندمدت و پایدار شرکت نادیده گرفته می‌شود. در کنار تئوری نمایندگی، تئوری بازخورد نیز این موضوع را مطرح می‌کند که عملکرد شرکت، منجر به ایجاد بازخورد از سوی سرمایه‌گذاران می‌شود. به این معنی که در صورت مطلوب بودن عملکرد شرکت، حمایت سرمایه‌گذاران جلب شده و با افزایش اعتماد آنان به عملکرد شرکت، میزان معاملات سهام شرکت افزایش می‌یابد. از این دو تئوری می‌توان به این نتیجه رسید که در صورت ضعیف بودن عملکرد شرکت، هزینه‌های نمایندگی ناشی از تضاد منافع بین مدیران و مالکان افزایش می‌یابد و به دلیل کاهش اعتماد سرمایه‌گذاران و بازار به عملکرد شرکت، توان سودآوری پایدار شرکت مختل خواهد شد (حسینی، کرمی و شفیع‌پور، ۱۳۹۰؛ ۳۰).

۲-۳- ارزش شرکت

هدف اولیه گزارشگری مالی، یاری نمودن سرمایه‌گذاران در اتخاذ تصمیمات اقتصادی است. یکی از مهمترین تصمیمات اقتصادی، تصمیم‌گیری در مورد سرمایه‌گذاری در سهام یک شرکت است که این خود، تابعی از ارزش آن شرکت است (هاشمی و سروش‌یار، ۱۳۹۰؛ ۱۵۱). به عبارتی، سرمایه‌گذار با توجه به ارزش شرکت، گزینه‌های مختلف سرمایه‌گذاری را اولویت‌بندی می‌کند و سپس مناسب‌ترین گزینه (ها) را برای سرمایه‌گذاری انتخاب می‌کند. ارزش شرکت در ارزیابی وضعیت و عملکرد آینده شرکت برای سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و سایر ذینفعان شرکت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این مولفه همچنین در برآورد ریسک و بازده سرمایه‌گذاری و نیز تعیین قیمت سهام نقش با اهمیتی ایفا می‌کند (پورزمانی و خریدار، ۱۳۹۲؛ ۸۳). از این رو توجه به ارزش شرکت و تلاش به منظور دستیابی به ارزش پایدار و بلندمدت، در اتخاذ تصمیمات اقتصادی سرمایه‌گذاران و سایر ذینفعان شرکت نقش با اهمیتی ایفا می‌کند. بر اساس تئوری ذینفعان نیز شرکت بایستی در جهت تأمین منافع

بسیاری از ذینفعان فعالیت کند و به ایجاد ارزش برای این گروه پردازد (مهرانی، کرمی و سیدحسینی، ۱۳۹۳: ۲۶۰). به همین دلیل توجه به ارزش شرکت می‌تواند به افزایش اعتبار شرکت از دیدگاه ذینفعان مختلف منجر شود و ضمن کسب حمایت گروه‌های مختلف ذینفعان، دستیابی به اهداف شرکت را تسهیل نماید. این موضوع از آن جهت حائز اهمیت است که امروزه از دیدگاه ذینفعان، آنچه ارزش شرکت را تشکیل می‌دهد، رشد پایدار ارزش‌آفرینی است نه سودآوری کوتاه‌مدت. به عبارت دیگر، سرمایه‌گذاران و سایر ذینفعان به آینده شرکت توجه می‌کنند و از این رو، عواملی که بیانگر سودآوری و ارزش‌آفرینی بلندمدت هستند، برای آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (معین‌الدین و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۷). بنابراین در نبود سازوکارهای مناسب، توان شرکت در ایجاد ارزش پایدار و بلندمدت برای ذینفعان تضعیف می‌شود و به دلیل کاهش اعتماد ذینفعان به شرکت، دستیابی به اهداف شرکت نیز دشوار می‌گردد.

۲-۴- نقاط ضعف کنترل‌های داخلی، عملکرد و ارزش شرکت

هزینه مربوط به نقاط ضعف کنترل‌های داخلی می‌تواند از چند جنبه بر سازمان تحمیل شود. اول اینکه هزینه جبران آسیب‌های وارده به سازمان، مانند دعاوی حقوقی، از دست رفتن شهرت و از دست رفتن اعتماد کارکنان به سیستم‌های سازمان که به دلیل سیستم‌ها و داده‌های غیر مطمئن و غیر قابل اتکا اتفاق می‌افتد، خیلی زیاد است. علاوه بر این هزینه‌ها، ضعف در کنترل‌های داخلی می‌تواند باعث کاهش درآمد شود. این موضوع به دلیل فرصت‌های از دست رفته و نارضایتی مشتریان و سایر ذینفعان اتفاق می‌افتد که مجبور می‌شوند با شرکت‌های دیگری وارد فعالیت تجاری شوند (استول و ماهانا، ۲۰۱۱: ۲۸۶). این موارد باعث می‌شود سود شرکت در نهایت تحت تأثیر منفی قرار گیرد و با توجه به اینکه توان سودآوری شرکت از محل دارایی‌های خود، یکی از معیارهای سنجش عملکرد شرکت است (استول و ماهانا، ۲۰۱۱: ۲۸۶، و حسینی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۰)، با کاهش سود، عملکرد شرکت نیز تأثیر منفی می‌پذیرد و بنابراین می‌توان گفت نقاط ضعف کنترل‌های داخلی باعث تضعیف عملکرد شرکت می‌شود.

بسیاری از تحقیقات به این نتیجه رسیده‌اند که اطلاعات حسابداری (به ویژه سود) در مورد سودآوری آتی و ارزش شرکت آگاهی بخش است (کوتاری، ۲۰۰۱: ۱۱۲) و از طرفی، کنترل‌های داخلی قوی یک عنصر مهم در دستیابی به گزارشگری مالی با کیفیت و قابل اتکا می‌باشد (آشباغ- اسکایف و همکاران، ۲۰۰۸: ۹۸، دوپل و همکاران، ۲۰۰۷: ۱۹۹). در نتیجه، وجود ضعف با اهمیت در کنترل‌های داخلی احتمالاً روی درک سرمایه‌گذاران از قابلیت اتکای سود حسابداری تأثیر منفی خواهد گذاشت. این موضوع باعث افزایش ریسک اطلاعاتی سود حسابداری می‌شود و با ایجاد این ریسک، سود حسابداری برای تصمیمات سرمایه‌گذاری و قیمت‌گذاری سهام از دیدگاه سرمایه‌گذاران کیفیت ضعیفی دارد. بنابراین، ضعف در کنترل‌های داخلی این پیام را مخابره می‌کند که سود حسابداری گزارش شده، قابلیت اتکای کمتر یا پایداری کمتری دارد (استول و ماهانا، ۲۰۱۱: ۲۸۷) و به این

ترتیب، سرمایه‌گذاران به این نتیجه می‌رسند که عملکرد شرکت از جنبه توان سودآوری از محل دارایی‌ها، با ضعف و ناپایداری همراه است.

نقاط ضعف کنترل‌های داخلی علاوه بر تأثیر روی سود جاری، بر انتظارات سرمایه‌گذاران در مورد سودهای آتی شرکت نیز تأثیر می‌گذارد. در یک بازار کارا، ارزش بازار شرکت برآورد ارزش فعلی سودهای آتی شرکت است (فاما، ۱۹۷۰؛ ۳۸۹). بسیاری از تحقیقات گذشته نشان داده‌اند که از دید بازار سهام، اطلاعات حسابداری (به‌خصوص سود) در مورد سودآوری آتی شرکت آگاهی‌بخش است (کوتاری، ۲۰۰۱؛ ۱۱۳). با این وجود، سود حسابداری سال جاری کاملاً بیانگر چشم‌انداز بلندمدت شرکت نبوده و ارزش بازار شرکت را بطور کامل توضیح نمی‌دهد. تحقیقات نشان می‌دهد که کنترل‌های داخلی می‌تواند اطلاعاتی فراتر از اطلاعات سود جاری ارائه دهد و در نتیجه، برای تصمیمات سرمایه‌گذاران از ویژگی مربوط بودن برخوردار باشد. این موضوع حاکی از آن است که در صورت وجود نقاط ضعف در کنترل‌های داخلی، توانایی شرکت در ایجاد تصویری مثبت از عملکرد آتی خود کاهش می‌یابد و بنابراین از دیدگاه بازار، ارزش شرکت تنزل می‌یابد. به عبارت دیگر، نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بیانگر کاهش توانایی شرکت در ایجاد ارزش آتی از محل دارایی‌های خود است و در نتیجه، وجود این نقاط ضعف منجر به ارزشگذاری پایین شرکت از سوی بازار می‌شود (استول و ماهانا، ۲۰۱۱؛ ۲۸۷).

از مطالب فوق این نتیجه حاصل می‌شود که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی، هزینه‌های زیادی به شرکت تحمیل می‌کند و به دلیل ایجاد نارضایتی و عدم اعتماد در بین مشتریان و سایر ذینفعان شرکت، سطح درآمدهای شرکت را کاهش می‌دهد و در نهایت، منجر به کاهش سودآوری و یا ایجاد ناپایداری در سودهای شرکت می‌شود. از سوی دیگر، نقاط ضعف کنترل‌های داخلی با تأثیر منفی روی انتظارات سرمایه‌گذاران در مورد سودهای آتی شرکت، باعث ارزشگذاری پایین شرکت از سوی بازار شده و آگاهی‌بخشی سود حسابداری را نیز در مورد سودهای آتی و ارزش بازار کاهش می‌دهد.

۲-۵- پیشینه تجربی

در خصوص ارتباط بین کنترل‌های داخلی و عملکرد شرکت، چندین پژوهش خارجی انجام شده است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود. کیوو^{۱۱} (۲۰۱۷؛ ۲۹۴) به بررسی تأثیر پیاده‌سازی کنترل داخلی و عملکرد مدیریتی بر حسابداری دولت محلی در اندونزی پرداخت. وی به این نتیجه رسید هم پیاده‌سازی کنترل داخلی و هم عملکرد مدیریتی بر حسابداری مالی در دولت محلی کشور اندونزی تأثیرگذار است. به عبارت دیگر، هر چه عملکرد مدیریتی (توانایی در برنامه‌ریزی بودجه‌ای، دستیابی به اهداف بودجه‌ای، انتخاب کارکنان، بازرسی، نظارت بر نحوه استفاده از منابع و منابع انسانی) بهتر باشد، حسابداری مالی بیشتر خواهد بود. عملکرد مدیریتی خوب مواردی نظیر بهبود حسابداری مالی،

کاهش خطا در ارائه صورت‌های مالی، حداقل کردن انحراف در تحقق بودجه و دستیابی به اهداف و همچنین گزارشگری به موقع را در پی خواهد داشت.

جاکوب و فیلیپ (۲۰۱۶: ۸۰) به بررسی تأثیر کنترل داخلی بر عملکرد مالی شرکت‌ها در نیجریه پرداختند. نتایج پژوهش دلالت بر وجود رابطه معنادار بین کنترل داخلی و تقلب در سازمان‌ها دارد. بر این اساس توصیه می‌کنند که مدیران باید استراتژی‌های مؤثرتر و کاراتری در پیش بگیرند و به این ترتیب، انجام تقلب به طور قابل توجهی در سازمان‌ها کاهش می‌یابد.

کینوا^{۱۱} (۲۰۱۶: ۳) به بررسی تأثیر سیستم‌های کنترل داخلی بر عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار کنیا پرداخت. نتایج تحقیق نشان داد که سیستم‌های کنترل داخلی رابطه معناداری با عملکرد مالی دارد و سیستم کنترل داخلی، یک معیار پیش‌بین مثبت از عملکرد مالی است. بر اساس این پژوهش، سیستم‌های کنترل داخلی مخصوصاً مدیریت ریسک، حاکمیت شرکتی، فعالیت کنترلی، محیط کنترلی و واحد حسابرسی داخلی حوزه‌های مهمی هستند و به منظور بهبود عملکرد مالی شرکت‌ها باید به آنها توجه نمود. این در حالی است که موچیری و جاگونگو^{۱۲} (۲۰۱۷: ۱۶۸) در بررسی رابطه حسابرسی داخلی و عملکرد مالی مؤسسات عمومی در کنیا به رابطه معناداری دست نیافتند. به بیان دیگر، وجود واحد حسابرسی داخلی بر سودآوری و بازده سرمایه- گذاری اثرگذار نیست و منجر به بهبود آن نمی‌شود.

چنار، خان و شکری^{۱۴} (۲۰۱۵: ۹۲) در بررسی اثربخشی کنترل داخلی و رابطه آن با عملکرد مالی بانک‌های پاکستانی به این نتیجه رسیدند که اثربخشی کنترل‌های داخلی در بانک‌های خصوصی، قوی‌تر و در بانک‌های اسلامی، ضعیف‌تر است. همچنین بانک‌های خصوصی دارای سطح بالایی از عملکرد مالی بودند، در حالی‌که بانک‌های دولتی دارای سطح متوسطی از عملکرد مالی و بانک‌های اسلامی عملکرد مالی ضعیفی داشتند. از این‌رو، آنها به این نتیجه رسیدند که اثربخشی کنترل داخلی با عملکرد مالی بانک‌ها رابطه مثبت و معناداری دارد.

اجو و اجوم^{۱۵} (۲۰۱۴: ۱۳۳) به بررسی تأثیر فعالیت‌های کنترل داخلی بر عملکرد مالی دانشگاه‌ها پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که هیچ رابطه معناداری بین فعالیت‌های کنترل داخلی و عملکرد مالی دانشگاه‌های نیجریه وجود ندارد. همچنین به منظور بهبود کنترل داخلی پیشنهاد دادند که مدیریت باید آموزش‌های منظم برای کارکنان در نظر بگیرد.

چنگ، گو و کیم^{۱۶} (۲۰۱۵: ۱۳۹) در تحقیقی به بررسی ارتباط بین عملکرد مالی و بهره‌وری عملیاتی در چین پرداختند. نتایج بررسی آنها نشان داد هر چه نقاط ضعف با اهمیت کنترل‌های داخلی بیشتر باشد، بهره‌وری عملیاتی به طور معناداری کمتر است. به عبارت دیگر، کنترل داخلی اثربخش از طریق کاهش احتمال تخصیص نامناسب منابع و افزایش کیفیت گزارش‌های داخلی برای تصمیم‌گیری، ارتقای بهره‌وری عملیاتی را در پی خواهد داشت. همچنین شدت این رابطه در شرکت‌های کوچک، بیشتر است.

بابتونند^{۱۷} (۱۶؛۲۰۱۳) به بررسی اثربخشی سیستم‌های کنترل داخلی بر مسئولیت پاسخگویی مالی شرکت‌های بخش عمومی نیجریه پرداختند. آنها به این نتیجه رسیدند که سیستم کنترل داخلی اثربخش نقش حیاتی را در تحقق مسئولیت پاسخگویی مالی ایفا می‌کند.

جوزف، رانسوم و ویکتوریا^{۱۸} (۳۱؛۲۰۱۲) نیز در بررسی اثربخشی سیستم کنترل داخلی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس غنا به این نتیجه رسیدند که سیستم کنترل داخلی با سطوح عملکرد ارتباط دارد. همچنین از بین ۵ جزء کنترل داخلی، محیط کنترلی دارای بیشترین اثربخشی است.

علیرغم انجام پژوهش‌های متعدد در کشورهای خارجی، تحقیق در زمینه ارتباط کنترل‌های داخلی و عملکرد مالی شرکت‌ها، به میزان زیادی در ایران انجام نشده است. در این خصوص می‌توان به پژوهش جلالی مجیدی، مصدق و رسولی سنگانی (۱۰۳؛۱۳۹۶) اشاره کرد که به بررسی اثر شاخص‌های کنترل داخلی و شاخص افشای اطلاعات بر عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شاخص کنترل داخلی بر شاخص عملکرد مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران و از سوی دیگر، شاخص کنترل داخلی بر شاخص عملکرد مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران تاثیرگذار است. همچنین شاخص افشای اطلاعات بر شاخص عملکرد مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران تاثیرگذار است.

حاجیها و محمدحسین‌نژاد (۱۱۹؛۱۳۹۴) نیز به بررسی عوامل تأثیرگذار بر نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی در بین ۹۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتیجه تحقیق نشان داد که بین لگاریتم قیمت سهام در تعداد سهام، نسبت موجودی کالا به جمع کل دارایی‌ها و زیان، با نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و متغیرهای تسعیر نرخ ارز، رشد درآمد، نسبت ارزش بازار به دفتری، نمره Z آلتمن و جمع کل بدهی بر دارایی، رابطه‌ای با نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی ندارند. در نتیجه، می‌توان گفت ضعف‌های با اهمیت در گزارش حسابرسان، از بعضی معیارهای مالی تأثیر می‌پذیرد.

حجازی و اسماعیلی کیا (۱۷؛۱۳۹۲) در مطالعه خود به بررسی تأثیر سیستم‌های برنامه ریزی منابع سازمانی (ERP) بر اثربخشی کنترل‌های داخلی در رابطه با گزارشگری مالی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که شرکت‌های مستقرکننده ERP نسبت به نمونه کنترل جور شده از شرکت‌های فاقد ERP کمتر احتمال دارد که ضعف کنترل داخلی داشته باشند. همچنین شرکت‌هایی که زیان‌ده بودند، در دوره مذکور فعالیت‌های ادغام و تحصیل داشته‌اند، ارزش بازار کمتری داشته‌اند و عمر استقرار ERP در آنها کوتاه‌تر بوده با احتمال کمتر، سطوح پایین‌تری از ضعف‌های کنترل داخلی دارند. بر اساس مبانی نظری و پیشینه تحقیق، این نکته استنباط می‌گردد که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی، علاوه بر تحمیل هزینه به شرکت، باعث عدم اعتماد ذینفعان شده و درآمدهای شرکت را نیز کاهش می‌دهد. از طرفی، با تأثیر منفی روی انتظارات سرمایه‌گذاران در مورد سودهای آتی شرکت، باعث

ارزشگذاری پایین شرکت توسط بازار شده و آگاهی بخشی سود حسابداری را نیز در مورد سودهای آتی و ارزش بازار کاهش می دهد. بر این اساس، ۳ فرضیه به شرح ذیل قابل طرح است:

فرضیه ۱: نقاط ضعف با اهمیت در کنترل های داخلی، بر سود حسابداری تأثیر منفی دارد.

فرضیه ۲: نقاط ضعف با اهمیت در کنترل های داخلی، از ویژگی ارتباط ارزشی^{۱۹} برخوردار است و بر ارزش بازار سهام تأثیر منفی دارد.

فرضیه ۳: نقاط ضعف با اهمیت در کنترل های داخلی، روی رابطه بین سود حسابداری و ارزش بازار تأثیر منفی دارد.

۳- روش پژوهش

۳-۱- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق شامل کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که با توجه به معیارهای زیر، نمونه ای متشکل از ۹۳ شرکت انتخاب گردید:

۱. به منظور افزایش قابلیت مقایسه، سال مالی شرکتها، منتهی به ۲۹ اسفند باشد.
 ۲. شامل شرکت های سرمایه گذاری و بانکها نباشند (بدلیل ماهیت خاص اطلاعات آنها).
 ۳. کلیه داده های مورد نیاز برای سنجش متغیرهای مستقل و وابسته در دسترس باشد.
- با توجه به اینکه اظهار نظر حسابرس در خصوص کنترل های داخلی برای سال ۱۳۹۴ در دسترس قرار دارد، بررسی ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته با استفاده از داده های مربوط به شرکتها در همین سال انجام گرفته است. در نتیجه، داده های مورد استفاده در تحقیق حاضر، از نوع داده های مقطعی می باشد.

۳-۲- روش آزمون فرضیه ها

در تحقیق حاضر، با توجه به داده های در دسترس در خصوص متغیر مستقل تحقیق (نقاط ضعف کنترل های داخلی)، بررسی ارتباط بین این متغیر با متغیرهای عملکرد شرکت بصورت مقطعی انجام گرفته است. به منظور تخمین مدل رگرسیون برای این داده ها، ابتدا مشاهدات پرت حذف می گردد و قبل از آزمون فرضیه ها به بررسی فروض کلاسیک رگرسیون پرداخته می شود تا از اعتبار مدلها اطمینان حاصل شود. به این منظور با انجام آزمون جاکر^{۲۷}، نرمال بودن توزیع باقیمانده ها بررسی می شود. سپس جهت بررسی ناهمسانی واریانس باقیمانده ها به انجام آزمون وایت^{۲۸} پرداخته می شود و به منظور بررسی خودهمبستگی مرتبه اول خطاهای مدل نیز از آماره دوربین واتسون استفاده می شود. بر اساس نگاره مقادیر بحرانی دوربین واتسون و با توجه به منطق این آماره، در صورتی که مقدار آماره بین دو مقدار «حد بالا» و «۴ منهای حد بالا» قرار گیرد، خودهمبستگی مرتبه اول بین خطاها وجود ندارد. آزمون خودهمبستگی برای داده های مقطعی در مرتبه اول کفایت می کند و به همین دلیل، آزمون مراتب بالاتر در خصوص این داده ها مورد نیاز نیست. در خصوص اولین فرض

کلاسیک رگرسیون، یعنی صفر بودن امید ریاضی خطاها نیز ذکر این نکته ضروری است که با وارد کردن عرض از مبدأ به مدل‌ها، این فرض برقرار شده و مشکلی از بابت این فرض، مدل‌ها را تهدید نمی‌کند. یکی دیگر از مفروضات رگرسیون، غیرتصادفی بودن متغیرهای توضیحی (یا متغیرهای مستقل) است. از آنجا که مقادیر متغیرهای توضیحی معمولاً به صورت غیر تصادفی تولید می‌شوند، این فرض رگرسیون نیز در بیشتر مواقع رد نمی‌شود (آذر و مومنی، ۱۳۹۳:۱۳۵، افلاطونی، ۱۳۹۴:۱۰۲-۱۲۶، بنی مهد، عربی و حسن‌پور، ۱۳۹۵:۱۵۷-۱۶۶).

پس از بررسی فروض کلاسیک رگرسیون به آزمون فرضیه‌های تحقیق پراخته می‌شود. به منظور آزمون فرضیه اول از دو مدل استفاده می‌شود: گام تصادفی و تابع تولید. مدل گام تصادفی با مطالعات حسابداری در خصوص ویژگی‌های سری زمانی سود سالانه سازگاری دارد که بیان می‌کنند سود از یک گام تصادفی تبعیت می‌کند (آلبرشت و همکاران^{۲۱}، ۱۹۷۷ و واتس و لفتویچ^{۲۲}، ۱۹۷۷؛ نقل از استول و ماهانا، ۲۰۱۱:۲۸۹).

مدل ۱- مدل گام تصادفی برای آزمون فرضیه اول

$$ROA_{j,94} = \beta_0 + \beta_1 ROA_{j,93} + \beta_2 ICW_{j,94} + \beta_3 SALES_{j,94} + \beta_4 GROWTH_{j,94} + \beta_5 INV_{j,94} + \beta_6 BIG_{j,94} + \beta_7 CHANGE_{j,94} + \beta_8 PRIOR_{j,94} + \varepsilon$$

بر اساس فرضیه اول، انتظار می‌رود ضریب متغیر «نقاط ضعف کنترل‌های داخلی» منفی و معنادار باشد. در مدل دوم، سود به عنوان تابعی از یک معیار رشد یا ریسک (یعنی نسبت بازار به دفتری) است (لو و سوجیانیس^{۲۳}، ۱۹۹۶ و راجگوپال و همکاران^{۲۴}، ۲۰۰۳؛ نقل از استول و ماهانا، ۲۰۱۱:۲۸۹).

مدل ۲- تابع تولید برای آزمون فرضیه اول

$$ROA_{j,94} = \beta_0 + \beta_1 MB_{j,94} + \beta_2 ICW_{j,94} + \beta_3 SALES_{j,94} + \beta_4 GROWTH_{j,94} + \beta_5 INV_{j,94} + \beta_6 BIG_{j,94} + \beta_7 CHANGE_{j,94} + \beta_8 PRIOR_{j,94} + \varepsilon$$

مطابق فرضیه اول، این انتظار وجود دارد که در مدل دوم نیز ضریب متغیر «نقاط ضعف کنترل‌های داخلی» منفی و معنادار باشد. به منظور آزمون فرضیه‌های ۲ و ۳ از یک نسخه مدل ارزش‌گذاری سود باقیمانده اولسون^{۲۵} (۱۹۹۵) استفاده شده است که بر اساس آن، ارزش بازار شرکت تابعی از ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام، سودهای غیر عادی جاری و سایر اطلاعاتی است که پیش‌بینی سودآوری آتی را تعدیل می‌کند. این مدل در بسیاری از تحقیقات بازار سرمایه، به خصوص در ارزیابی ارتباط ارزشی عناصر غیر مالی، مانند ارزش برند، افشای اطلاعات غیر مالی و شبکه‌های بی‌سیم^{۲۶}، به کار می‌رود. در این مدل، ارزش بازار تابعی از ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام و سود جاری است:

مدل ۳- آزمون فرضیه دوم

$$MV_{j,94} = \beta_0 + \beta_1 BV_{j,93} + \beta_2 ROA_{j,94} + \beta_3 ICW_{j,94} + \beta_4 SALES_{j,94} + \beta_5 GROWTH_{j,94} + \beta_6 INV_{j,94} + \beta_7 BIG_{j,94} + \beta_8 CHANGE_{j,94} + \beta_9 PRIOR_{j,94} + \varepsilon$$

به منظور آزمون فرضیه ۳، ارتباط متقابل بین سود و نقاط ضعف کنترل‌های داخلی نیز در مدل فوق لحاظ می‌شود. بر اساس این فرضیه، انتظار می‌رود ضریب این ارتباط منفی باشد که بیانگر اثر منفی سود در تعیین ارزش بازار در شرایط وجود نقاط ضعف کنترل داخلی است.

مدل ۴- آزمون فرضیه سوم

$$MV_{j,94} = \beta_0 + \beta_1 BV_{j,93} + \beta_2 ROA_{j,94} + \beta_3 ICW_{j,94} + \beta_4 ICW_{j,94} * ROA_{j,94} + \beta_5 SALES_{j,94} + \beta_6 GROWTH_{j,94} + \beta_7 INV_{j,94} + \beta_8 BIG_{j,94} + \beta_9 CHANGE_{j,94} + \beta_{10} PRIOR_{j,94} + \varepsilon$$

بر اساس فرضیه ۲، انتظار می‌رود در هر دو مدل ۳ و ۴ ضریب «نقاط ضعف کنترل‌های داخلی» منفی و معنادار باشد. همچنین مطابق فرضیه ۳، این انتظار هست که در مدل چهارم، ضریب متغیر تعاملی، منفی و معنادار باشد.

در مدل‌های فوق، متغیرها بصورت زیر تعریف می‌شوند:

متغیر	تعریف عملیاتی
ROA	بازده دارایی‌ها (سود خالص به کل دارایی‌های پایان سال)
ICW	متغیر مجازی نقاط ضعف کنترل‌های داخلی (در صورتی که توسط حسابرسان گزارش شده باشد، ۱ و در غیر اینصورت مقدار صفر می‌گیرد)
SALES	نسبت فروش خالص به دارایی‌های شرکت (معیار اندازه شرکت)
GROWTH	رشد فروش شرکت نسبت به سال قبل
INV	نسبت موجودی مواد و کالا به کل دارایی‌های پایان سال (معیار پیچیدگی شرکت)
BIG	اندازه حسابرسان (در صورتی که حسابرسان بر اساس طبقه‌بندی حسابرسان معتمد سازمان بورس در طبقه ۱ جای بگیرد، عدد ۱ و در غیر اینصورت عدد صفر می‌گیرد)
CHANGE	تغییر حسابرسان در سال جاری (در صورتی که تغییر صورت گرفته باشد، ۱ و در غیر اینصورت مقدار صفر می‌گیرد)
PRIOR	تعداد سال‌های گزارش زیان توسط شرکت در طول ۳ سال گذشته
MB	نسبت ارزش بازار سهام به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام
MV	نسبت ارزش بازار سهام به دارایی‌های شرکت
BV	نسبت ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های شرکت
ICW* ROA	بیانگر اثر تعدیل‌کنندگی نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی رابطه سود و ارزش بازار

۳-۳- اندازہ گیری متغیرهای تحقیق

۳-۳-۱- متغیرهای وابسته

۳-۳-۱-۱- عملکرد شرکت

عملکرد شرکت از جمله عوامل مهمی است که ذینفعان مختلف شرکت، اعم از اعتباردهندگان، سرمایه‌گذاران، مدیران، دولت و سایر افرادی که تحت تأثیر فعالیت‌های شرکت قرار دارند یا بر آن تأثیر می‌گذارند، به آن توجه دارند. عملکرد شرکت از آن جهت برای ذینفعان حائز اهمیت است که بیانگر بازده سرمایه‌گذاری‌ها و نتیجه فعالیت‌های شرکت در یک دوره معین بوده و مبنای تصمیم‌گیری‌های آنها برای انجام مبادلات با شرکت است. در ادبیات حسابداری، معیارهای مختلفی برای اندازه‌گیری عملکرد استفاده شده است؛ از جمله بازده دارایی‌ها، شاخص کیوتوبین، بازده حقوق صاحبان سهام، ارزش افزوده اقتصادی و غیره. با این وجود، استفاده از معیارهای عملکرد به شکل نسبت یا درصد، امکان مقایسه عملکرد شرکت‌های مختلف را در صنایع متفاوت فراهم می‌کند (حسینی و همکاران، ۱۳۸۹؛ ۳۵). بر همین اساس، با توجه به تحقیق استول و ماهانا (۲۰۱۱؛ ۲۹۱) و حسینی و همکاران (۱۳۸۹؛ ۳۵) به منظور اندازه‌گیری عملکرد شرکت، در تحقیق حاضر از بازده دارایی‌های شرکت استفاده شده است.

۳-۳-۲- ارزش شرکت

ارزش شرکت یکی از مولفه‌هایی است که سرمایه‌گذاران به منظور اتخاذ تصمیمات سرمایه‌گذاری و رتبه‌بندی شرکت‌ها به آن توجه می‌کنند. به عبارتی، سرمایه‌گذاران بر اساس معیارهای مختلف، به مقایسه انواع سهام می‌پردازند و در سهام خاصی سرمایه‌گذاری می‌کنند. در نتیجه، مقایسه ارزش شرکت‌ها یکی از روش‌های بهبود فرایند سرمایه‌گذاری است. در ادبیات مالی، شاخص‌های مختلفی برای اندازه‌گیری ارزش شرکت استفاده شده است که از آن جمله می‌توان به شاخص کیوتوبین، نسبت ارزش بازار به دفتری، مدل‌های ارزش‌گذاری (شامل مدل‌های اقتصادی و حسابداری)، قیمت سهام و غیره اشاره نمود. در این میان، قیمت سهام یکی از بارزترین معیارهای سرمایه‌گذاری می‌باشد که مبین ارزش شرکت برای سرمایه‌گذار است (سینایی، سلگی و محمدی، ۱۳۹۰؛ ۹۴، صامتی و مرادیان تهرانی، ۱۳۸۶؛ ۵۳، ولی‌پور، رستمی و شهابی، ۱۳۸۹؛ ۱۰۰، هاشمی و سروش‌یار، ۱۳۹۰؛ ۱۶۰، دموری، عارف‌منش و عباسی موصولو، ۱۳۸۹؛ ۴۵). در تحقیق حاضر به تبعیت از استول و ماهانا (۲۰۱۱؛ ۲۹۲) از ارزش بازار سهام شرکت به عنوان متغیر وابسته در آزمون فرضیات دوم و سوم استفاده شده است و به جهت هم‌مقیاس کردن متغیرهای وابسته و مستقل و همچنین دستیابی به توزیع نرمال باقیمانده‌ها، این متغیر بر جمع دارایی‌های پایان سال تقسیم گردید و در نهایت، نسبت ارزش بازار به دارایی‌های شرکت به عنوان متغیر وابسته استفاده شد.

۳-۳-۲- متغیر مستقل: نقاط ضعف کنترل‌های داخلی

بر اساس دستورالعمل سازمان بورس در خصوص کنترل‌های داخلی مصوب ۱۳۹۱/۰۲/۱۶ و چک لیست رعایت الزامات کنترل‌های داخلی، که در راستای اجرای ماده ۹ دستورالعمل موسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار (مصوب ۱۳۸۶/۵/۸ و اصلاحیه مورخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۷ شورای عالی بورس و اوراق بهادار)، تکمیل آن برای کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و فرابورس توسط موسسات حسابرسی الزامی است، کنترل‌های داخلی در قالب ۷۲ بند و در ۱۲ بخش شامل موارد زیر، توسط حسابرس مورد ارزیابی قرار می‌گیرد:

۱. درستکاری و ارزش‌های اخلاقی؛
۲. ویژگی‌ها و عملکرد مدیریت؛
۳. کمیته حسابرسی؛
۴. صلاحیت کارکنان و مدیریت منابع انسانی؛
۵. ساختار سازمانی؛
۶. ارزیابی ریسک؛
۷. روش‌های کنترل مدیریت و فعالیت‌های کنترلی؛
۸. محیط سامانه‌های اطلاعاتی؛
۹. کنترل‌های کاربردی؛
۱۰. حسابرسی داخلی؛
۱۱. سایر فعالیت‌های کنترلی؛ و
۱۲. گزارشگری.

با توجه به تحقیق حاجیها و محمدحسین‌نژاد (۱۳۹۴؛۱۲۸)، ساعدی و دستگیر (۱۳۹۶؛۲۷) و حاجیها، اورادی و صالح‌آبادی (۱۳۹۶؛۸۷) در صورتی که در هر یک از ۱۲ بخش فوق، ارزیابی حسابرس از کنترل‌های داخلی مثبت نباشد، بیانگر وجود نقطه ضعف در کنترل‌های داخلی شرکت است. بر این اساس، در صورتی که حداقل یکی از نقاط ضعف کنترل‌های داخلی توسط حسابرس گزارش شده باشد، این متغیر مقدار یک می‌گیرد و در غیر اینصورت، مقدار صفر برای آن در نظر گرفته می‌شود.

۳-۳-۳- متغیرهای کنترلی

آشباغ- اسکایف و همکاران (۲۰۰۷؛۱۲۴)، جی و مک‌وی^{۲۰} (۲۰۰۵؛۸۹) و دوایل و همکاران (۲۰۰۷؛۲۰۹) نشان دادند که شرکت‌هایی که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی گزارش می‌کنند، شرکت‌های کوچک‌تر، با رشد سریع، دارای پیچیدگی عملیاتی بالا، دارای حساب‌رسان بزرگ، دارای تجربه تغییر در حسابرس و به دلیل بحرانهای مالی، نسبتاً دچار محدودیت منابع هستند. بنابراین، متغیرهای زیر به عنوان متغیرهای کنترلی در این تحقیق انتخاب شده‌اند:

فروش (بعنوان معیار اندازه شرکت)، رشد فروش، نسبت موجودی به دارایی‌ها (به عنوان معیار اندازه-گیری پیچیدگی شرکت)، اندازه حسابرس، تغییر در حسابرس، متغیر زیان (تعداد سنوات گذشته که زیان شناسایی شده است).

۴- یافته‌های پژوهش

۴-۱- آمار توصیفی

آمار توصیفی داده‌های تحقیق در نگاره ۱ نشان داده شده است.

نگاره ۱- آمار توصیفی داده‌های تحقیق

متغیر	میانگین	میانه	حداکثر	حداقل
بازده دارایی‌های ۹۴	۰,۰۵۹۳	۰,۰۳۷۶	۰,۱۹۴۹	-۰,۰۴۶۴
بازده دارایی‌های ۹۳	۰,۰۷۹۹	۰,۰۶۲۷	۰,۲۶۳۴	-۰,۰۶۶۰
زیان سنوات گذشته	۰,۲۸۲۱	۰,۰۰۰۰	۳,۰۰۰۰	۰,۰۰۰۰
نسبت ارزش بازار سهام به داراییها	۱,۰۱۰۳	۰,۸۰۰۷	۴,۰۱۷۸	۰,۲۷۸۱
نسبت ارزش بازار به دفتری	۲,۹۸۴۵	۱۱,۵۵۴۱	۴,۴۷۴۸	۲,۲۵۴۸
نقاط ضعف کنترل‌های داخلی	۰,۶۶۶۷	۱,۰۰۰۰	۱,۰۰۰۰	۰,۰۰۰۰
بازده داراییها*نقاط ضعف کنترل‌های داخلی	۰,۰۳۵۰	۰,۰۰۰۰	۰,۱۷۹۹	۰,۰۰۰۰
فروش	۰,۷۴۵۰	۰,۶۳۸۲	۱,۷۲۵۲	۰,۲۵۲۹
رشد فروش	-۰,۰۷۰۱	-۰,۱۰۰۶	۰,۳۹۲۹	-۰,۳۲۵۳
نسبت موجودی مواد و کالا	۰,۲۲۸۰	۰,۲۱۲۵	۰,۵۸۷۸	۰,۰۳۸۲
تغییر حسابرس	۰,۲۰۵۱	۰,۰۰۰۰	۱,۰۰۰۰	۰,۰۰۰۰
ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام	۷۲۸,۰۱۸	۴۵۷,۳۸۱	۳,۹۸۶,۱۴۴	۱۱۲,۱۷۸
اندازه حسابرس	۰,۵۶۴۱	۱,۰۰۰۰	۱,۰۰۰۰	۰,۰۰۰۰

اطلاعات ارائه شده نشان می‌دهد که میانگین بازده دارایی‌های شرکت‌های نمونه در سال ۹۴، حدود ۶ درصد و در سال ۹۳، تقریباً ۸ درصد بوده است. از بین ۹۳ شرکت مورد بررسی، گزارش حسابرسی ۴۶ شرکت به نقاط ضعف کنترل داخلی اشاره نموده و ۲۲ مورد نیز هیچگونه نقاط ضعفی گزارش نکرده‌اند. سایر شرکت‌ها نیز در خصوص نقاط ضعف کنترل‌های داخلی نظری اظهار ننموده‌اند. همچنین بر اساس طبقه‌بندی سازمان بورس و اوراق بهادار در خصوص حسابرسان معتمد، از بین شرکت‌های مذکور ۶۱ شرکت دارای حسابرسان معتمد رتبه اول هستند و حسابرسان مابقی شرکت‌ها رتبه‌های ۲ تا ۴ را در طبقه‌بندی سازمان بورس دارند.

۴-۲- تجزیه و تحلیل یافته‌ها

قبل از برآورد مدل‌های رگرسیون به منظور آزمون فرضیات، ابتدا مشاهدات پرت حذف گردید و با انجام آزمون جارک بر^{۲۷}، نرمال بودن توزیع باقیمانده‌ها بررسی گردید که در هر ۴ مدل پیش گفته، نتیجه این آزمون حاکی از توزیع نرمال باقیمانده‌ها بود. سپس جهت بررسی ناهمسانی واریانس باقیمانده‌ها به انجام آزمون وایت^{۲۸} پرداخته شد که در کلیه مدل‌ها به جز مدل اول، نتیجه آزمون بر

همسان بودن واریانس باقیمانده‌ها حکایت داشت. در مدل اول، به منظور رفع ناهمسانی واریانس، با انتخاب آزمون‌نوایت در ماتریس کوواریانس ضرایب به تخمین مدل پرداخته شد که در نهایت، ناهمسانی واریانس رفع گردید. با توجه به توضیحات ارائه شده در بخش روش تحقیق، فروض اول و چهارم رگرسیون، یعنی نرمال بودن توزیع خطاها و غیر تصادفی بودن متغیرهای توضیحی به دلیل ورود جزء ثابت به کلیه مدل‌ها و نیز غیر تصادفی بودن تولید متغیرهای توضیحی، برقرار بوده و از بابت این فروض مشکلی برای مدل‌ها ایجاد نمی‌شود. نتایج آزمون خودهمبستگی نیز همزمان با بیان نتایج برآورد مدل‌های رگرسیون بیان خواهد شد.

۴-۲-۱- نقاط ضعف با اهمیت و سود حسابداری

نتیجه برآورد مدل اول پس از رفع ناهمسانی واریانس باقیمانده‌ها در نگاره ذیل ارائه شده است. این مدل به منظور آزمون فرضیه اول برآورد می‌گردد و همانگونه که قبلاً اشاره گردید، به مدل گام تصادفی معروف است. آماره F نشان می‌دهد که مدل از معناداری برخوردار است و ضریب تعیین تعدیل شده نیز بیانگر توضیح ۴۴ درصد متغیر وابسته از طریق متغیرهای توضیحی مدل است. همچنین، آماره دوربین و اتسون بیانگر عدم خودهمبستگی بین باقیمانده‌هاست؛ بر اساس نگاره مقادیر بحرانی آزمون دوربین و اتسون، برای ۸ متغیر توضیحی و تعداد ۹۵ مشاهده، حد بالای آماره دوربین و اتسون تقریباً برابر با $1/85$ می‌باشد و در صورتی که آماره دوربین و اتسون بین این عدد و عدد $2/15$ باشد، شواهدی در خصوص خودهمبستگی مرتبه اول بین خطاها نمی‌توان یافت. لازم به توضیح است که تفاسیر مربوط به معناداری مدل رگرسیون، برای ۳ مدل بعدی نیز مشابه بوده و از ذکر آنها خودداری شده است.

فرضیه اول بیان می‌کند که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی سود حسابداری تأثیر منفی دارد. با توجه به نتایج ارائه شده در نگاره ۲، ضریب متغیر «نقاط ضعف کنترل‌های داخلی» منفی $0/0588$ و در سطح خطای ۱ درصد معنادار است (احتمال آماره $t: 0/0069$). در نتیجه، می‌توان گفت که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی سود حسابداری تأثیر منفی دارد و بنابراین، فرضیه اول تحقیق رد نمی‌گردد. در این مدل، متغیرهای بازده دارایی‌های سال ۹۳، فروش و رشد فروش به ترتیب در سطح خطای ۱ درصد و ۵ درصد با بازده دارایی‌های سال ۹۴ ارتباط مثبت و معناداری دارند و در خصوص سایر متغیرها، ارتباط معناداری مشاهده نمی‌گردد.

نگاره ۲- نتایج برآورد مدل اول (نقاط ضعف کنترل‌های داخلی و عملکرد)

متغیر وابسته: بازده دارایی‌های سال ۹۴				
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	احتمال
ضریب ثابت	۰,۰۶۲۱	۰,۰۱۶۲	۳,۸۲۹۸	۰,۰۱۶۵
بازده دارایی‌های ۹۳	۰,۴۷۹۳	۰,۰۹۸۵	۴,۸۶۴۰	۰,۰۰۰۰
نقاط ضعف کنترل‌های داخلی	-۰,۰۵۸۸	۰,۰۱۲۲	-۴,۸۰۴۶	۰,۰۰۶۹
فروش	۰,۰۳۵۸	۰,۰۰۹۵	۳,۷۵۳۶	۰,۰۲۷۷
رشد فروش	۰,۰۱۳۰	۰,۰۰۳۹	۳,۲۸۹۶	۰,۰۰۴۳
نسبت موجودی مواد و کالا	-۰,۰۲۰۹	۰,۰۵۰۸	-۰,۴۱۱۴	۰,۶۸۲۸
اندازه حسابرِس	-۰,۰۲۳۰	۰,۰۱۳۹	-۱,۶۵۷۴	۰,۱۰۴۶
تغییر حسابرِس	۰,۰۰۶۵	۰,۰۱۶۸	۰,۳۸۸۴	۰,۶۹۹۶
زیان سنوات گذشته	۰,۰۰۸۱	۰,۰۰۹۴	۰,۸۵۷۸	۰,۳۹۵۶
ضریب تعیین تعدیل شده		۰,۴۴۳۸	آماره F	۶,۱۸۶۶
آماره دوربین واتسون		۱,۸۹۴۵	احتمال آماره F	۰,۰۰۰۰

۴-۲-۲- نقاط ضعف با اهمیت و ارتباط ارزش

نتیجه برآورد مدل دوم تحقیق در نگاره ۳ نشان داده شده است. این مدل به تابع تولید معروف است و به منظور آزمون فرضیه اول تحقیق برآورد شده است. تفسیر ضرایب مربوط به معناداری کل مدل (شامل آماره F، آماره دوربین واتسون و ضریب تعیین تعدیل شده) همانند مدل اول است و از ذکر مجدد آنها خودداری شده است. بر اساس فرضیه اول انتظار می‌رود که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی سود حسابداری تأثیر منفی داشته باشد. همانگونه که نتایج برآورد مدل نشان می‌دهد ضریب متغیر «نقاط ضعف کنترل‌های داخلی» برابر با منفی ۰/۰۷۳۷ و در سطح خطای ۵ درصد معنادار می‌باشد (احتمال آماره t: ۰/۰۳۵۰) و این موضوع حاکی از عدم رد فرضیه اول تحقیق می‌باشد. بنابراین، نتایج برآورد هر دو مدل (گام تصادفی و تابع تولید) از فرضیه اول تحقیق حمایت می‌کند. نکته دیگر این که در مدل تابع تولید، بین سه متغیر نسبت ارزش بازار به دفتری، فروش و رشد فروش با بازده دارایی‌ها در سطح خطای ۵ و ۱۰ درصد ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد و سایر متغیرها ارتباط معناداری با بازده دارایی‌ها ندارند.

نگاره ۳- نتایج برآورد مدل دوم (نقاط ضعف کنترل‌های داخلی و عملکرد)

متغیر وابسته: بازده داراییهای سال ۹۴				
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	احتمال
ضریب ثابت	۰,۰۶۴۶	۰,۰۱۷۷	۳,۶۵۷۶	۰,۰۳۸۷
نسبت ارزش بازار به دفتری	۰,۲۳۹۲	۰,۰۷۴۶	۳,۲۰۶۴	۰,۰۳۵۲
نقاط ضعف کنترل‌های داخلی	-۰,۰۷۳۷	۰,۰۲۳۶	-۳,۱۲۲۶	۰,۰۳۵۰
فروش	۰,۰۷۳۴	۰,۰۱۹۷	۳,۷۱۶۷	۰,۰۳۹۹
رشد فروش	۰,۰۸۷۹	۰,۰۳۱۱	۲,۸۲۹۳	۰,۰۵۷۶
نسبت موجودی مواد و کالا	-۰,۰۳۵۷	۰,۰۷۴۳	-۰,۴۸۰۹	۰,۸۷۳۰
اندازه حسابرِس	-۰,۰۲۷۷	۰,۰۲۷۸	-۰,۹۹۷۸	۰,۴۸۷۴
تغییر حسابرِس	۰,۰۵۶۴	۰,۰۳۸۸	۱,۴۵۴۹	۰,۴۸۷۰
زیان سنوات گذشته	-۰,۰۱۹۸	۰,۰۸۶۶	-۰,۲۲۸۴	۰,۳۹۹۰
ضریب تعیین تعدیل شده		۰,۴۸۳۶	آماره F	۴,۳۵۶۴
آماره دوربین واتسون		۱,۹۶۳۴	احتمال آماره F	۰,۰۰۰۰

۴-۲-۳- نقاط ضعف با اهمیت و ارزش شرکت

در نگاره ۴ نتایج برآورد مدل سوم تحقیق ارائه شده است. این مدل به منظور آزمون فرضیه دوم تحقیق برآورد گردیده است. فرضیه دوم تحقیق بیان می‌کند که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی ارزش بازار سهام شرکت تأثیر منفی دارد. همانگونه که نتایج برآورد مدل سوم نشان می‌دهد متغیر «نقاط ضعف کنترل‌های داخلی» دارای ضریب منفی ۰/۲۹۸۲ می‌باشد که در سطح خطای ۵ درصد معنادار است (احتمال معناداری: ۰/۰۳۶۰). بنابراین بر اساس نتایج برآورد مدل سوم تحقیق، فرضیه دوم مبنی بر تأثیر منفی نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی ارزش بازار سهام رد نمی‌شود. در نتیجه، افزایش نقاط ضعف کنترل‌های داخلی باعث واکنش منفی بازار شده و کاهش ارزش بازار سهام شرکت را به دنبال دارد. از بین سایر متغیرهای وارد شده در مدل سوم، متغیرهای بازده داراییها و رشد فروش در سطح خطای ۵ درصد و متغیر فروش در سطح خطای ۱۰ درصد ارتباط مثبت و معناداری با ارزش بازار شرکت دارد. با این وجود، بین سایر متغیرها و ارزش بازار شرکت ارتباط معناداری مشاهده نمی‌گردد.

نگاره ۴- نتایج برآورد مدل سوم

متغیر وابسته: نسبت ارزش بازار به داراییها				
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	احتمال
ضریب ثابت	۲,۶۸۷۷	۰,۶۹۸۶	۳,۸۴۷۲	۰,۰۳۷۴
نسبت ارزش دفتری به داراییها	۰,۰۱۹۵	۰,۰۱۲۳	۱,۵۸۵۴	۰,۱۴۷۳
بازده داراییها	۰,۰۸۷۴	۰,۰۳۷۹	۲,۳۰۶۱	۰,۰۴۴۰
نقاط ضعف کنترل‌های داخلی	-۰,۲۹۸۲	۰,۰۷۵۹	-۳,۹۲۹۶	۰,۰۳۶۰
فروش	۰,۴۹۹۰	۰,۲۰۴۱	۲,۴۴۴۳	۰,۰۵۸۸
رشد فروش	۲,۳۹۸۷	۰,۷۴۳۲	۳,۲۲۷۷	۰,۰۳۹۲
نسبت موجودی مواد و کالا	-۰,۵۳۴۴	۰,۷۵۴۶	-۰,۷۰۸۱	۰,۶۳۰۸
اندازه حسابرس	۰,۰۶۸۸	۰,۴۸۷۶	۰,۱۴۱۰	۰,۱۸۷۶
تغییر حسابرس	۰,۱۸۷۷	۰,۳۵۷۷	۰,۵۲۴۸	۰,۴۸۷۶
زیان سنوات گذشته	۰,۰۴۷۷	۰,۱۸۷۸	۰,۲۵۳۹	۰,۱۹۷۹
ضریب تعیین تعدیل شده		۰,۳۴۷۹	آماره F	۳,۵۶۷۳
آماره دوربین واتسون		۱,۸۴۵۳	احتمال آماره F	۰,۰۰۰۴

۴-۲-۴- نقاط ضعف با اهمیت و ارتباط سود و ارزش شرکت

به منظور آزمون فرضیه سوم تحقیق، مدل چهارم برآورد گردید که نتیجه آن در نگاره ۵ نشان داده شده است. بر اساس فرضیه سوم انتظار می‌رود که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی، روی رابطه بین سود و ارزش بازار تأثیر منفی داشته باشد. همانگونه که نتایج برآورد مدل چهارم نشان می‌دهد، ضریب مربوط به متغیر «بازده داراییها*نقاط ضعف کنترل‌های داخلی» که به توضیح اثر تعاملی سود و نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی ارزش بازار شرکت می‌پردازد، منفی ۰/۰۹۴۷ و در سطح خطای ۵ درصد معنادار است (احتمال آماره t: ۰/۰۴۱۸). با توجه به مثبت بودن رابطه بین بازده داراییها و ارزش بازار (با ضریب ۰/۲۲۳۰ که در سطح خطای ۵ درصد معنادار است)، می‌توان گفت نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی رابطه سود و ارزش بازار تأثیر منفی دارد که این موضوع به معنای پشتیبانی از فرضیه سوم تحقیق است. در نتیجه، بر اساس نتایج آزمون فرضیه سوم، این فرضیه نیز رد نمی‌گردد. از بین متغیرهای وارد شده در مدل چهارم، علاوه بر بازده داراییها و متغیر تعاملی، چهار متغیر دیگر شامل نقاط ضعف کنترل‌های داخلی، فروش، رشد فروش و زیان سنوات گذشته در سطح خطای ۵ و ۱۰ درصد با ارزش بازار ارتباط معناداری دارند و از بین این متغیرها، تنها متغیر نقاط ضعف کنترل‌های داخلی دارای ارتباط منفی با ارزش بازار است و ارتباط ۳ متغیر دیگر، مثبت می‌باشد.

نگاره ۵ - نتایج برآورد مدل چهارم

متغیر وابسته: نسبت ارزش بازار به داراییها				
متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	احتمال
ضریب ثابت	۲,۱۵۴۷	۰,۵۸۶۷	۳,۶۷۲۸	۰,۰۳۷۷
نسبت ارزش دفتری به داراییها	۰,۰۱۲۵	۰,۰۹۹۲	۰,۱۲۶۰	۰,۳۶۵۲
بازده داراییها	۰,۲۲۳۰	۰,۰۷۹۷	۲,۷۹۷۳	۰,۰۲۵۰
نقاط ضعف کنترل‌های داخلی	-۰,۱۵۴۶	۰,۰۴۷۷	-۳,۲۴۱۶	۰,۰۳۲۹
بازده داراییها: نقاط ضعف کنترل‌های داخلی	-۰,۰۹۴۷	۰,۰۳۸۷	-۲,۴۴۶۹	۰,۰۴۱۸
فروش	۰,۵۹۸۷	۰,۲۶۵۴	۲,۲۵۵۸	۰,۰۴۳۹
رشد فروش	۱,۹۴۲۳	۰,۷۲۴۴	۲,۶۸۱۴	۰,۰۴۱۶
نسبت موجودی مواد و کالا	-۰,۷۶۴۷	۰,۸۴۲۵	-۰,۹۰۷۶	۰,۶۴۳۳
اندازه حسابرس	۰,۰۴۳۵	۰,۴۱۴۳	۰,۱۰۵۱	۰,۹۲۷۵
تغییر حسابرس	۰,۴۸۷۷	۰,۴۱۳۴	۱,۱۷۹۷	۰,۳۹۲۵
زیان سنوات گذشته	۰,۱۲۴۵	۰,۰۵۹۷	۲,۰۸۶۶	۰,۰۵۱۹
ضریب تعیین تعدیل شده		۰,۳۲۸۷	آماره F	۴,۹۲۷۶
آماره دوربین واتسون		۱,۹۳۷۲	احتمال آماره F	۰,۰۰۰۰

۵- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق تأثیر نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بر عملکرد و ارزش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بررسی گردید. نتایج تحقیق نشان داد که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بر عملکرد و ارزش شرکت و نیز بر رابطه بین سود و ارزش بازار تأثیر منفی دارد. این نتیجه را می‌توان اینگونه تفسیر نمود که ضعف در کنترل‌های داخلی هزینه‌هایی از قبیل دعاوی حقوقی، از دست رفتن شهرت و اعتبار شرکت و نیز کاهش اعتماد کارکنان، مشتریان و سایر ذینفعان به شرکت تحمیل می‌کند و علاوه بر این زمینه ارتکاب تقلب و سوءاستفاده از منابع سازمان را نیز فراهم می‌کند و با افزایش خطر حسابرسی و حجم رسیدگی‌های حسابرس، منجر به افزایش هزینه‌های نمایندگی می‌شود. نقاط ضعف کنترل‌های داخلی باعث کاهش درآمد نیز می‌شود. چرا که به دلیل نارضایتی مشتریان، فعالیت تجاری با رقبای شرکت انجام می‌شود و این موضوع باعث کاهش سطح فعالیت‌های تجاری شرکت و در نتیجه، تضعیف عملکرد شرکت از منظر توان سودآوری از محل دارایی‌ها می‌شود. تأثیر منفی نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی ارزش شرکت نیز به این دلیل ایجاد می‌شود که نقاط ضعف کنترل‌های داخلی روی انتظارات سرمایه‌گذاران در مورد سودهای آتی شرکت تأثیر منفی می‌گذارد و بر کاهش توانایی شرکت در ایجاد ارزش آتی از محل دارایی‌های خود دلالت دارد. این موضوع، در نهایت منجر به ارزشگذاری پایین شرکت از سوی بازار می‌شود.

از سوی دیگر، ضعف در کنترل‌های داخلی باعث افزایش ریسک اطلاعاتی سود حسابداری می‌شود. بدین معنا که اطلاعات مخابره شده از طریق سود حسابداری، برای تصمیمات سرمایه‌گذاری و قیمت-گذاری سهام از دیدگاه سرمایه‌گذاران کیفیت ضعیفی دارد. همچنین در صورت وجود نقاط ضعف در

کنترل‌های داخلی، توانایی شرکت در ایجاد تصویری مثبت از عملکرد آتی خود کاهش می‌یابد و در نتیجه از دیدگاه بازار، ارزش شرکت تنزل می‌یابد. بنابراین، وجود نقاط ضعف در کنترل‌های داخلی باعث می‌شود ضمن کاهش اعتماد سرمایه‌گذار به سود حسابداری، آگاهی بخشی سود حسابداری در خصوص سودآوری آتی و ارزش شرکت نیز کاهش یابد.

نتایج آزمون فرضیات تحقیق با نتایج برخی تحقیقات مشابه است. از جمله این تحقیقات می‌توان به تحقیق چنگ و همکاران (۲۰۱۴) اشاره نمود. این محققین به این نتیجه رسیدند که هر چه نقاط ضعف با اهمیت کنترل‌های داخلی بیشتر باشد، بهره‌وری عملیاتی به طور معناداری کمتر است. همچنین، بر اساس تحقیق جوزف و همکاران (۲۰۱۲)، کینیوا (۲۰۱۶) و چنار و همکاران (۲۰۱۵)، سیستم کنترل داخلی با سطوح عملکرد ارتباط معناداری دارد. با این وجود، نتیجه تحقیق حاضر با تحقیق اجو و اجوم (۲۰۱۴) مشابه نیست. این محققین به این نتیجه رسیدند که هیچ رابطه معناداری بین فعالیت‌های کنترل داخلی و عملکرد مالی دانشگاه‌های نیجریه وجود ندارد.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر به منظور بهبود عملکرد و نیز ارزش آفرینی پایدار و بلندمدت شرکت‌ها در ایران پیشنهاد می‌گردد از یک سو بر اجرای دستورالعمل کنترل‌های داخلی مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار نظارت گردد و از سوی دیگر، شرکت‌ها با استفاده از دستورالعمل مذکور که با چارچوب جهانی کنترل‌های داخلی کوزو مشابه است، به افزایش کیفیت و اثربخشی کنترل‌های داخلی خود اقدام نمایند.

در تحقیقات آتی می‌توان به بررسی موضوعات ذیل پرداخت:

۱. بررسی اثربخشی کنترل‌های داخلی در شرکت‌های ایرانی، بر اساس دستورالعمل کنترل‌های داخلی سازمان بورس و اوراق بهادار.
۲. بررسی تأثیر نقاط ضعف کنترل‌های داخلی بر کیفیت افشا.

یادداشت‌ها

1-Jacob & Philip	15-Ejoh & Ejom
2-Kirsch	16-Cheng & Goh & Kim
3-Ouchi	17-babatunde
4-Knechel, et al.	18-Joseph & Ransome & Victoria
5-Sarbanes-Oxley	19-Value relevant
6-Committee Of Sponsoring Organizations	20-Ge and McVay
7-Moeller	21-Albrecht et al.
8-Stoel and Muhanna	22-Watts and Leftwich
9-Ashbaugh-Skaife et al.	23-Lev and Sougiannis
10-Doyle et al.	24-Rajgopal et al.
11-Kewo	25-Ohlson
12-Kinyua	26-Wireless
13-Muchiri & Jagongo	27-Jarque-Bera
14-Channar & Khan & Shakri	28-White

کتابنامه

۱. آذر، عادل، و مومنی، منصور. (۱۳۹۳). آمار و کاربرد آن در مدیریت، جلد دوم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
۲. افلاطونی، عباس. (۱۳۹۴). تجزیه و تحلیل آماری با Eviews در تحقیقات حسابداری و مدیریت مالی، تهران: ترمه، چاپ دوم، ویرایش دوم.
۳. بنی مهد، بهمن، عربی، مهدی، و حسن‌پور، شیوا. (۱۳۹۵). پژوهش‌های تجربی و روش‌شناسی در حسابداری، تهران: ترمه، چاپ دوم.
۴. پورزمانی، زهرا، و خریدار، احسان رضا. (۱۳۹۲). تأثیر مالکان نهادی عمده بر ارزش شرکت، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، ۶(۲۰)، ۷۹-۸۹.
۵. جلالی مجیدی، محسن، مصدق، وحید، و رسولی سنگانی، هدا. (۱۳۹۶). اثر شاخص‌های کنترل داخلی و شاخص افشای اطلاعات بر عملکردهای شرکت بازار بورس و اوراق بهادار تهران. فصلنامه پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری، ۲۱(۲)، ۱۰۳-۱۱۶.
۶. حاجیپا، زهره، و محمدحسین‌نژاد، سهیلا. (۱۳۹۴). عوامل تأثیرگذار بر نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۷(۲۶)، ۱۱۹-۱۳۷.
۷. حاجیپا، زهره، اورادی، جواد، و صالح‌آبادی، مهری. (۱۳۹۶). ضعف در کنترل‌های داخلی و تأخیر گزارش حسابرسی، فصلنامه حسابداری مالی، ۹(۳۳)، ۷۸-۹۶.
۸. حجازی، رضوان و اسماعیلی کیا، غریبه. (۱۳۹۲). تأثیر سیستم‌های برنامه ریزی منابع سازمان (ERP) بر اثر بخشی کنترل‌های داخلی در رابطه با گزارشگری مالی. فصلنامه پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۳(۲)، ۱۷-۳۸.

۹. حسینی، سید علی، کرمی، غلام‌رضا، و شفیع‌پور، سید مجتبی. (۱۳۸۹). بررسی ارتباط عملکرد شرکت‌ها و نقدشوندگی بازار سهام، فصلنامه بورس اوراق بهادار، ۳(۱۱)، ۲۵-۴۲.
۱۰. دموری، داریوش، عارف‌منش، زهره، و عباسی موصولو، خلیل. (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین هموارسازی سود، کیفیت سود و ارزش شرکت در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، مجله پژوهش‌های حسابداری مالی، ۳(۱)، ۳۹-۵۴.
۱۱. سازمان بورس و اوراق بهادار، دستورالعمل کنترل‌های داخلی ناشران پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرا بورس ایران، ۱۶/۰۲/۱۳۹۱.
۱۲. سعدی، رحمان، و دستگیر، محسن. (۱۳۹۶). تأثیر ضعف کنترل‌های داخلی و شکاف سهامداران کنترلی بر کارایی سرمایه‌گذاری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش‌های حسابداری مالی، ۹(۴)، ۱۷-۳۸.
۱۳. سینایی، حسنعلی، سلگی، محمد، و محمدی، کامران. (۱۳۹۰). تأثیر فرصت‌های رشد بر رابطه بین ساختار سرمایه، سود تقسیمی و ساختار مالکیت با ارزش شرکت، پژوهش‌های حسابداری مالی، ۳(۴)، ۸۷-۱۰۲.
۱۴. صامتی، مجید، و مرادیان تهرانی، مهناز. (۱۳۸۶). بررسی ارتباط میان ارزش شرکت با نرخ تورم با استفاده از شاخص Q توپین در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره ۸۳-۱۳۷۳، فصلنامه بررسی‌های اقتصادی، ۴(۳)، ۴۵-۶۰.
۱۵. معین‌الدین، محمود، سعید اردکانی، سعید، فاضل یزدی، علی، و زینی‌الدینی میمند، لیلی. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر نظام حاکمیت شرکتی بر رابطه بین ساختار سرمایه و ارزش شرکت با رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه دانش سرمایه‌گذاری، ۳(۹)، ۱۰۱-۱۳۲.
۱۶. مهرانی، ساسان، کرمی، غلام‌رضا، و سیدحسینی، سیدمصطفی. (۱۳۹۳). تئوری حسابداری، جلد اول، تهران: نگاه دانش.
۱۷. ولی‌پور، هاشم، رستمی، وهاب، و شهابی، علیرضا. (۱۳۸۹). مربوط بودن سطوح و اجزاء سود گزارش شده برای پیش‌بینی ارزش شرکت، مجله حسابداری مدیریت، ۳(۷)، ۹۳-۱۰۷.
۱۸. هاشمی، سید عباس، و سروش‌یار، افسانه. (۱۳۹۰). ارزیابی توانمندی اقلام تعهدی و اجزای آن در پیش‌بینی سود غیر عادی و تعیین ارزش شرکت با ملاحظه علامت سود غیر عادی، مجله پیشرفت‌های حسابداری دانشگاه شیراز، ۳(۱)، ۱۴۵-۱۷۰.

19. Ashbaugh-Skaife H., Collins D., and Kinney, W. (2007). The Discovery and reporting of internal control material weaknesses prior to SOX-mandated audits, *Journal of Accounting and Economics*, 44(1/2), 92-166.

20. Babatunde, S. A., (2013). Stakeholders' perception on the effectiveness of internal control system on financial accountability in the Nigerian public sector, *International Journal of Business and Management Invention*, 2(1), 16-33.

21. Channar, Z. A., Khan, M., Shakri, I. H., (2015). internal control effectiveness & its relationship with financial performance, *IBT Journal of Business Studies (Formerly Journal of Management & Social Sciences)*, 11(2), 92-107.
22. Cheng, Q., Goh, B. W., Kim, J. B., (2015). Internal control and operational efficiency. *European Accounting Association Annual Congress*, April 28-30. Research Collection School of Accountancy. Available at: http://ink.library.smu.edu.sg/soa_research/139.
23. Doyle J., Ge, W., McVay S. (2005). Determinants of weaknesses in internal control over financial reporting, *Journal of Accounting and Economics*, 44(1/2), 193–223.
24. Ejoh, N., Ejom, P. (2014). The Impact of Internal Control Activities on Financial Performance of Tertiary Institutions in Nigeria, *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(16), 133-143.
25. Fama, E. (1970). Efficient capital markets: a review of theory and empirical work, *Journal of Finance*, 25(2), 383–417.
26. Ge, W., McVay, S. (2005). The disclosure of material weaknesses after the Sarbanes–Oxley Act. *Accounting Horizon*, 19(3), 137–58.
27. International Standard on Auditing (ISA) 400, “Risk Assessment and Internal Control.
28. Jacob, E. O., Philip, A. O. (2016). Effect of Internal Control on Financial Performance of Firms in Nigeria (A Study of Selected Manufacturing Firms), *IOSR Journal of Business and Management*, 18(10), 80-85.
29. Joseph, M. O., Ransome, K., Victoria, A.O., (2012). Effectiveness of Internal Control Systems of Listed Firms in Ghana, *Accounting in Africa (Research in Accounting in Emerging Economies)*, 12, 31-49.
30. Kewo, C. L. (2017). The Influence of Internal Control Implementation and Managerial Performance on Financial Accountability Local Government in Indonesia, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2017, 7(1), 293-297.
31. Kinyua, J. K. (2016). Effect of Internal Control Systems on Financial Performance of Companies Quoted in the Nairobi Securities Exchange, PH.D Thesis, JOMO KENYATTA UNIVERSITY OF AGRICULTURE AND TECHNOLOGY.
32. Kirsch, L. J (2002). Developing Common System Globally: The Dynamics of Control Infrastructure, *Information Systems Research*, 15, 154 -167.
33. Knechel, W. R., V. Naiker, and G. Pacheco. “Does Auditor Industry Specialization Matter? Evidence from Market Reaction to Auditor Switches.” *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 26(1), 19–45.
34. Kothari, S.P. (2001). Capital markets research in accounting, *Journal of Accounting and Economics*, 31(1–3), 105–232.
35. Moeller, R.R. (2014). *Executive’s guide to COSO internal controls*, United States: Wiley.
36. Muchiri, N. W., Jagongo, A. (2017). Internal auditing and financial performance of public institutions in Kenya: A case study of Kenya Meat Commission, *African Journal of Business Management*, 11(8), 168-174.

37. Ouchi, W. G. (1979). A Conceptual Framework for the Design of Organizational Control Mechanisms *Management Science*, 833-848.
38. Stoel, M.D., and Muhanna, W.A. (2011). IT internal control weaknesses and firm performance: an organizational liability lens, *international journal of accounting information systems*, 12, 280-304